

براهمان

۱۱۴۷۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰۵۷۵۴

۸۷۱۱/۱۰۰۰۹۷
۸۷،۹،۲۶

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث
بررسی موضوعی «انذار» در قرآن کریم

صدیقه دهقانی فیروزآبادی

استاد راهنما:

دکتر نهله غروی نائینی

استاد مشاور:

دکتر کاظم قاضی زاده

خرداد ۱۳۸۲

۱۰۵۷۵۴

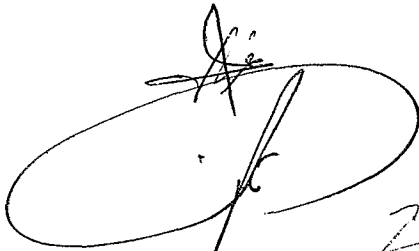
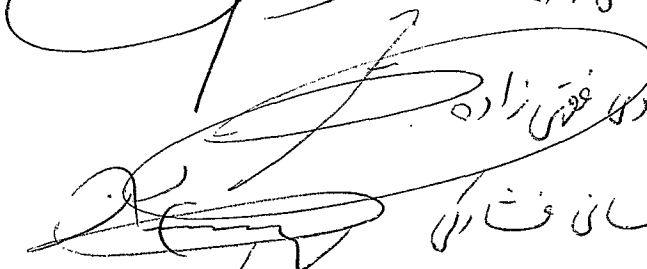

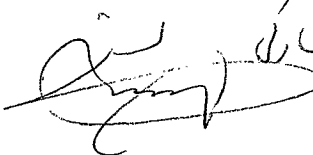
کتابخانه تخصصی قرآن و حدیث
دانشگاه تربیت مدرس

کتابخانه تخصصی قرآن و حدیث
دانشگاه تربیت مدرس

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم **صدیقه دهقانی فیروزآبادی** تحت عنوان **بررسی موضوعی انذار در قران کریم** را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیات داوران

- ۱- استاد راهنما: دکتر **نسرین محمدی نائینی**

- ۲- استاد مشاور: دکتر **کاظم قاضی زاده**

- ۳- استاد ناظر: دکتر **عبدالهادی غوثی زاده**

- ۴- استاد ناظر: دکتر **محمدعلی شادان**

- ۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی: دکتر **محمدعلی شادان**

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

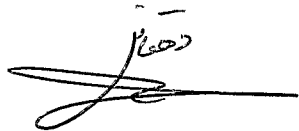
ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

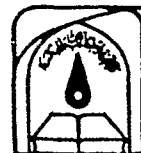
ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

۱۳۸۴/۶/۲۰

بسمه تعالی

آیین‌نامه چاپ پایان‌نامه (رساله)‌های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان‌نامه (رساله)‌های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش‌آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می‌شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان‌نامه (رساله)ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
(کتاب حاضر، حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد/رساله دکتری نگارنده در رشته
که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب
آقای دکتر ، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار
خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.)

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه‌های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می‌تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ‌شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می‌کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می‌تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می‌دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه‌شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب در صورت اجرای این آیین‌نامه در رشته علوم انسانی و حرفه‌ای مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می‌شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا: ۷/۱۷/۸۷

تقديم به:

پيشگاه مقدس صاحب الزمان حجة بن الحسن العسكري

عجل الله تعالى فرجه الشريف و ارواح العالمين لتراب مقدمه الفداء

تشکر و قدردانی:

سپاس بی قیاس، شایسته خداوندی است که آدمی را اشرف مخلوقات خود قرار داد، کرامت عظیم خلیفه الهی را به وی اختصاص داد و آموختن را سرلوحه کار او ساخت. آدمی هر چند در مقابل این همه لطف و نعمت، توان تشکر و قدردانی را ندارد اما حداقل به لفظ حق این وظیفه مهم باید اداء شود، باشد که موجب خشنودی پروردگار گردد.

از عنایات دلسوزانه استادان گرانمایه **آقای دکتر کاظم قاضی زاده** و **خانم دکتر نهلله غروی**

نائینی که راهنمایی‌ها و راهگشایی‌های عالمانه ایشان، خضر راهم بود و در طول تحقیق و تنظیم این رساله همواره به فروغ اندیشه و تفکرشان این راه تاریک را روشن دیده ام بسیار تشکر و سپاس گزاری می‌نمایم.

هم چنین بر خود واجب می‌دانم که از زحمات بی دریغ استادان بزرگوار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه که در طول دوره تحصیل از دریای علم و دانش ایشان جرعه‌ها نوشیده و از خوان پر نعمت فضل و دانششان بهره مند گشته ام قدردانی نمایم.

جای آن است که از پدر و مادر عزیزم که از نخستین لحظه‌های زندگی تاکنون یار و یاورم بودند و دعای خیرشان بدرقه راهم، تشکر نمایم.

هم چنین از زحمات بی دریغ همسر گرامی ام که از آغازین روزهای تدوین این رساله تاکنون همراهی ام کردند سپاس گزاری می‌نمایم.

و نیز از یاری و مساعدت تمامی کسانی که در دستیابی به منابع مورد نیاز تحقیق به بنده کمک کرده‌اند نهایت قدردانی را دارم.

چکیده

خداوند متعال، هدف عمده بعثت انبیاء را در هدایت و ارشاد انسان‌ها به صراط مستقیم قرار داده است از این رو به جمیع انبیاء از آدم تا خاتم امر کرده که تمام اهتمام خویش را در ایفاء چنین مسؤولیت خطیری به کار بندند تا آدمی به هدف والای خلقت که همان رشد و تعالی است نائل آید بدین منظور روش‌ها و شیوه‌های مختلفی را در اختیار آن‌ها قرار داده تا با اعمال این روش‌ها در امر تبلیغ رسالت خویش، بر تربیت و هدایت انسان‌ها فائق آیند. از جمله این روش‌ها، انذار می‌باشد که قرآن کریم آن را به عنوان سنت جاوید پروردگار، از ارکان اصلی دعوت پیامبران معرفی فرموده که بررسی جایگاه آن، قابل پژوهش می‌باشد. پیامبران الهی، انذار را با هم گستردگی و عمومیتش به عنوان یکی از شیوه‌های بازدارنده، برای رسیدن به اهداف مورد نظر به کار می‌گرفتند تا انسان‌ها را از تمایل به انحرافات برحذر دارند و با استخدام ابزار لازم و نیز رعایت شرایط انذار، از عاقبت بی‌ایمانی بترسانند. برخی از مردم در برخورد با انذار پیامبران به خاطر وجود زمینه‌های مستعد، ایمان می‌آورند اما گروه زیادی به سبب وجود موانعی، از پذیرش آن سرباز می‌زنند که باید این عوامل و موانع را شناخت. مردم در برابر انذار انبیای الهی واکنش‌های مختلفی دارند که گاهی به صورت مثبت و گاهی به صورت منفی بروز می‌کند و این خود به ترتیب، اجر و پاداش پروردگار و نیز عذاب او را در پی دارد. خداوند متعال، اقوام پیشین را در قبال تکذیب انذار پیامبران، به صورت همگانی در دنیا عذاب نموده در حالی که عذاب امت پیامبر (ص) را به روز قیامت محول نموده است.

در این رساله پس از مفهوم شناسی واژه انذار، مسائلی هم چون گستره و ابعاد انذار، عوامل و موانع اثر گذاری انذار، واکنش مردم در برابر انذار و نیز عاقبت انذار شدگان بحث و بررسی شده است.

واژگان کلیدی: انذار، انبیاء، قرآن، تفسیر موضوعی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- فصل اول: کلیات	۱
۱-۱- طرح تفصیلی پژوهش	۲
۱-۱-۱- مقدمه	۲
۱-۱-۲- تعریف مسأله	۵
۱-۱-۳- هدف تحقیق	۵
۱-۱-۴- سوالات تحقیق	۵
۱-۱-۵- فرضیه‌ها	۶
۱-۱-۶- مواد و روش انجام تحقیق	۶
۱-۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری	۶
۲- تبیین مفاهیم	۷
۲-۱- انذار در لغت	۷
۲-۲- انذار در اصطلاح	۸
۲-۳- کاربردهای قرآنی انذار	۹
۲-۳-۱- حصر در انذار	۱۰
۲-۴- انذار و مفاهیم مشابه	۱۲
۲-۴-۱- تمایز انذار و تخويف	۱۲
۲-۴-۲- تمایز انذار و اعلام	۱۳
۲-۵- انذار و مفاهیم متضاد	۱۴
۲-۵-۱- تبشیر	۱۴
۲-۵-۲- کاربرد بیش تر انذار در قرآن	۱۶
۲-۵-۳- غلبه آیات انذار در شروع نزول	۱۶
۲-۵-۴- تقدم بشارت بر انذار	۱۹
۲-۵-۵- تقدم انذار بر بشارت	۲۰
۲- فصل دوم: گستره و ابعاد انذار	۲۲
۲-۱- گستره انذار	۲۳

۲۷	۲-۲- اهداف انذار
۲۷	۲-۲- ۱- اتمام حجت
۳۲	۲-۲- ۲- اصلاح عقیده (دعوت به توحید و مبارزه با شرک)
۳۵	۲-۲- ۳- اصلاح عمل (تقوی و اجتناب از گناه)
۳۹	۲-۲- ۴- عبرت
۴۲	۲-۲- ۵- هدایت
۴۴	۲-۳- انذار دهندگان
۴۵	۲-۳- ۱- خداوند متعال
۴۶	۲-۳- ۲- پیامبران
۴۷	۲-۳- ۳- گروه‌های برگزیده
۵۰	۲-۳- ۴- جن
۵۱	۲-۴- وسایل و ابزار انذار
۵۱	۲-۴- ۱- وحی الهی
۵۵	۲-۴- ۲- معجزات
۵۹	۲-۴- ۳- داستان‌ها و اخبار حکمت آمیز
۶۲	۲-۴- ۴- جهنم
۶۷	۲-۵- شرایط ابلاغ انذار
۶۸	۲-۵- ۱- رسایی سخن
۷۲	۲-۵- ۲- صراحت بیان
۷۵	۲-۵- ۳- فروتنی در برابر پیروان
۷۷	۲-۵- ۴- عدم مداهنه در حق
۸۰	۲-۵- ۵- پذیرفتن اقشار فرودست
۸۳	۲-۵- ۶- همراهی تبشیر
۸۵	۲-۶- متعلقات انذار
۸۶	۲-۶- ۱- عذاب دنیوی
۹۱	۲-۶- ۲- عذاب اخروی
۹۷	۲-۷- مراحل انذار
۹۸	۲-۷- ۱- خویشاوندان

- ۱۰۰ ..... ۲-۷-۲ هم وطنان (اهل مکه و پیرامون آن)
- ۱۰۲ ..... ۲-۷-۳ جهانیان
- ۱۰۵ ..... ۳- فصل سوم: عوامل و موانع اثرگذاری انذار
- ۱۰۸ ..... ۳-۱- عوامل اثرگذاری انذار
- ۱۰۸ ..... ۳-۱-۱- ایمان
- ۱۱۰ ..... ۳-۱-۲- تعقل و خردمندی
- ۱۱۳ ..... ۳-۱-۳- ترس از خدا
- ۱۱۶ ..... ۳-۱-۴- ترس از قیامت
- ۱۱۹ ..... ۳-۱-۵- پیروی از قرآن کریم
- ۱۲۲ ..... ۳-۲- موانع اثرگذاری انذار
- ۱۲۲ ..... ۳-۲-۱- پیروی از هوای نفس
- ۱۲۷ ..... ۳-۲-۲- غفلت
- ۱۲۹ ..... ۳-۲-۳- کفر
- ۱۳۲ ..... ۳-۲-۴- جهالت و نادانی
- ۱۳۴ ..... ۳-۲-۵- قساوت و مرگ دل
- ۱۳۸ ..... ۳-۲-۶- عجب و خود بزرگ بینی
- ۱۴۴ ..... ۳-۲-۷- دنیاگرایی
- ۱۴۶ ..... ۳-۲-۸- پیروی از پیشینیان
- ۱۴۹ ..... ۳-۲-۹- ظلم و ستم
- ۱۵۲ ..... ۳-۲-۱۰- لجاجت و دشمنی شدید
- ۱۵۴ ..... ۳-۲-۱۱- عقیده باطل
- ۱۶۰ ..... ۴- فصل چهارم: واکنش مردم در برابر انذار
- ۱۶۱ ..... ۴-۱- واکنش مردم در برابر انذار
- ۱۶۲ ..... ۴-۱-۱- ایمان و اصلاح عمل
- ۱۶۳ ..... ۴-۱-۲- تکذیب و عدم ایمان
- ۱۶۸ ..... ۴-۱-۲-۱- نمونه‌های تکذیب
- ۱۶۸ ..... ۴-۱-۲-۱- تعجب و شگفتی
- ۱۷۲ ..... ۴-۱-۲-۱- دروغ پنداشتن سخنان پیامبر و بعید دانستن آن

۱۷۹.....	۴-۱-۲-۱-۳- بهانه جویی
۱۸۳.....	۴-۱-۲-۱-۴- استهزاء
۱۸۶.....	۴-۱-۲-۱-۵- جدال باطل
۱۸۷.....	۴-۱-۲-۱-۶- گریز از شنیدن پیام انذار و تنفر از آن
۱۹۰.....	۴-۱-۲-۱-۷- اتهام به سحر و جادو
۱۹۴.....	۴-۱-۲-۱-۸- درخواست عذاب
۱۹۷.....	۴-۲- عاقبت انذارشدگان
۱۹۷.....	۴-۲-۱- عاقبت ایمان آورندگان به انذار
۱۹۷.....	۴-۲-۱-۱- آرامش خاطر
۱۹۹.....	۴-۲-۱-۲- آمرزش گناهان و بهره مندی از نعمت‌های بهشتی
۲۰۱.....	۴-۲-۲- عاقبت تکذیب کنندگان انذار
۲۰۲.....	۴-۲-۲-۱- خواری و ذلت
۲۰۵.....	۴-۲-۲-۲- خسران
۲۰۸.....	۴-۲-۲-۳- هلاکت و نابودی
۲۰۹.....	۴-۲-۲-۱- قوم نوح
۲۱۱.....	۴-۲-۲-۲- قوم لوط
۲۱۴.....	۴-۲-۲-۳- قوم سبأ
۲۱۹.....	۴-۲-۲-۳- امت پیامبر(ص)
۲۲۶.....	نتیجه گیری و تحلیل
۲۲۹.....	منابع و مأخذ
۲۳۵.....	چکیده انگلیسی

فصل ۱

کلیات

فصل اول

کلیات

۱-۱- طرح تفصیلی پژوهش

۱-۱-۱- مقدمه

خداوند سبحان، جهان پهناور را با این همه کرات و خورشید و ماه و انواع موجودات زمینی و ... آفریده و هدف والایی را از فعل خود دنبال کرده است. یقیناً دنیای با این همه عظمت، برای هدف کوچکی مثل زندگی چند روزه دنیوی آفریده نشده است چرا که اگر چنین باشد - یعنی پروردگار متعال، پس از افاضه وجود و هستی به همه موجودات در عالم، آن‌ها را به حال خود رها کند و کمال حقیقی و ثابت و ابدی را برای آن‌ها در نظر نگیرد - نعوذ بالله مرتکب فعل بیهوده و کودکانه ای شده است. اما بر اساس حکمت الهی که ایجاب می‌کند هیچ عملی، عبث و بدون هدف صادر نگردد به طور قطع آفرینش جهان و جهانیان، بیهوده و بی محتوا نیست چرا که از خدای حکیم دور است که یک چنین آفرینش بی نتیجه‌ای داشته باشد.

خداوند متعال، غرض اصلی از آفرینش جهان را با همه تشکیلات عظیمش، خلقت بشر و رهبری او به سوی کمال و بهره مندی اش از فیض الهی قرار داده، انسان را گل سرسبد این جهان و اشرف مخلوقات معرفی کرده و همه موجودات عالم را برای خدمت به آن‌ها آفریده است زیرا پروردگار، علاوه

بر حیات جسمانی بشر، به حیات معنوی و روانی او بهای زیادی داده و از سایر موجودات ممتاز ساخته است از این رو برای ارتقاء و تکامل جنبه روحی و روانی بشر، ناگزیر به جنبه تعلیم و تربیتش اهتمام زیادی فرموده است.

پروردگار سبحان که مربی حقیقی و رب علی الإطلاق در جهان هستی است به منظور تعلیم و تربیت سلسله بشر و رهبری آنان به سوی کمال و سعادت که غرض اصلی خلقت است، مکتبی را بنا نهاده و گروهی از رادمردان را برگزیده و مورد موهبت مخصوص قرار داده و با اعطای روح قدسی، آن‌ها را بر سلسله بشر فضیلت و برتری داده است و پس از آن که این گروه را به وحی الهی و سروش غیبی مجهز نموده و معارف الهی را به آن‌ها تلقین فرموده، منصب عالی رسالت و تربیت را به عهده آن‌ها گذاشته و به سوی اقوام و اجتماعات بشری اعزام داشته است. این گروه برگزیده، پیامبران پاک الهی هستند که خداوند، تصدی تعلیم و تربیت بشر را که از شؤون تدبیر پروردگار و صفت ربوبیت او درباره سلسله بشر می‌باشد به آن‌ها واگذار نموده است.

پیامبران الهی هر یک برای تعلیم و تربیت بشر، بر حسب اقتضای فکر و رشد مردم، برنامه‌هایی را در دسترس آن‌ها قرار می‌دادند؛ از جمله حضرت آدم(ع) نخستین پیامبر و بنیان‌گذار مکتب خدا پرستی در جهان، به منظور تربیت سلسله بشر، ارکان توحید را به آن‌ها اعلام فرموده و بر اساس نیاز مردم آن زمان، احکام چندی که مبنی بر اصلاح اجتماعات و انتظام زندگی بشری است در دسترس آن‌ها قرار داده است. بعد از حضرت آدم(ع)، حضرت ابراهیم(ع) به جهت رشد فکری مردم زمانش، تعلیمات پیشرفته تری را به آن‌ها عرضه نموده است چرا که رشد فکری آن‌ها نسبت به مردم زمان قبل، اندکی بیش تر شده بود. بعد از آن حضرت، موسی(ع) برای تأمین نیازهای تربیتی مردم زمانش، اصول معارف بیش‌تر و احکام عملی و حقوقی و کیفری گسترده تری را در اختیار آن‌ها گذاشته است. همه پیامبران چه آن‌ها که نامشان در قرآن آمده و چه آن‌ها که نیامده متناسب با افکار زمانشان تعالیمی را عرضه می‌کردند تا این که در زمان پیامبر اسلام(ص)، مکتب تعلیم و تربیت بشر به مرتبه نهایی خود رسید و به صورت مکتب عالی قرآن و دین مقدس اسلام عرضه گردید.

دین مقدس اسلام که برای همیشه در جهان دایر و پاینده است، اقصی مرتبه معارف الهی و اخلاقی و احکام عملی و اجتماعی و سیاسی و انتظامی و ... را دربردارد و به همه نیازهای بشر تا پایان جهان پاسخ می‌دهد و آن‌ها را به بالاترین مرتبه کمال و سعادت می‌رساند. یکی از مفسران شیعه در خصوص تکامل دین اسلام می‌نویسد:

"دین اسلام برخلاف دین تورات که به مثابه دوره دبیرستانی است، دانشگاه عالی و جهانی می‌باشد."^۱ درست است که پیامبران در عرضه تعالیم الهی به مردم، به جهت متفاوت بودن سطح درک و فهمشان با یکدیگر تفاوت دارند اما آن‌ها برای این کار به جهت برخورداری از هدایت واحد، از جانب پروردگار موظف به کاربرد روش‌های واحدی هستند. از جمله این روش‌ها، بشارت و انذار می‌باشد که خداوند برای تربیت جامعه بشر در اختیار پیامبران گذاشته و همه آن‌ها را مبشر و منذر معرفی فرموده است.

"رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ"^۲

پیامبرانی که بشارت‌دهنده و بیم‌دهنده بودند.

بشارت و انذار، از جمله ارکان اصلی دعوت همه انبیاء است و به عنوان دو روش مهم تربیتی، در نجات انسان‌ها از انحرافات و گمراهی‌ها و نیز سوق آن‌ها به راه سعادت و خوشبختی نقش بسزایی دارد اما از آن جهت که آیات مشتمل بر انذار سطح وسیعی از قرآن را به خود اختصاص داده و نیز در مواردی به صورت خاص بر روی آن تاکید شده، در این رساله صرفاً موضوع انذار بررسی خواهد شد. هم چنین یکی دیگر از ضرورت‌های انجام این تحقیق این است که در این زمینه، کتابی به صورت مستقل نوشته نشده و نیز رساله‌ای که صرفاً به این موضوع بپردازد تالیف نیافته است.

لازم به ذکر است که بررسی موضوع انذار در این رساله چیزی از اهمیت والای تبشیر در امر تربیت و هدایت بشر کم نمی‌کند ولی در هر صورت به جهت عدم طولانی شدن رساله، از ذکر آن

۱- حسینی همدانی، سید محمدحسین، انوار درخشان در تفسیر قرآن، تحقیق: محمد باقر بهبودی، تهران، کتاب فروشی لطفی، ۱۴۰۴ ق، ج

۱۰، ص ۵۲۴

۲- نساء/ ۱۶۵

خودداری می‌کنیم چراکه این موضوع نیز به جهت اهمیتش، به پژوهشی مستقل، برای بازشناسی زوایای مختلفش نیازمند است.

خدایا به برکت انبیاء و اولیای، ما را از جمله کسانی قرار ده که از انذار پیامبران بهره می‌برند و به راه می‌آیند. آمین یا رب العالمین

۱-۱-۲- تعریف مسأله

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت و تربیت بشر، روش‌های مختلفی را برای رسیدن به این هدف والا برگزیده است از جمله این روش‌ها، انذار است که نقش مهمی در هدایت بشر و بیدار کردن ارواح خفته آن‌ها دارد و بدان جهت که در اکثر آیات به همراه تبشیر آمده و از وظایف مهم پیامبران شمرده شده بررسی موضوعی آن قابل پژوهش است. در کتاب الهی از یک سو، انذار تبیین شده و از دیگر سوی چگونگی تحقق آن عرضه گشته است و بالأخره چگونگی فرجام و عاقبت کسانی که به این حقیقت تن نداده‌اند نشان داده شده است. بنابراین بدان جهت که در طول تاریخ، انبیای الهی با مخالفت‌هایی مواجه شده‌اند نتیجه انذار آن‌ها نیاز به بررسی دارد.

۱-۱-۳- هدف تحقیق

هدف این پژوهش، بازشناسی انذار به عنوان یکی از مهم‌ترین آموزه‌ها و معارف قرآنی است.

۱-۱-۴- سوالات تحقیق

- ۱- انذار چیست و جایگاه مقایسه‌ای انذار و تبشیر در فرآیند هدایتگری قرآن چیست؟
- ۲- در برابر انذار پیامبران چه جریان‌های فکری و با چه خصوصیات ایجاد شده است؟
- ۳- موانع پذیرش انذار چیست؟
- ۴- عواقب و آثار عدم توجه به انذار چیست؟

۱-۱-۵- فرضیه‌ها

۱- انذار به عنوان یک عامل بازدارنده با اهدافی مانند اتمام حجت، اجتناب از گناه، عبرت و ... انسان‌ها را از کارهای ناشایست و عواقب آن برحذر می‌دارد. انذار برخلاف تبشیر، بیش تر به آیات مکی اختصاص داشته و حصر آن در بعضی آیات به منظور نشان دادن تاثیر بیش تر آن در هدایت غافلان نسبت به تبشیر است.

۲- جریان‌های برآمده در برابر انذار پیامبران عبارتند از: جریان‌های پذیرنده، تشکیک کننده، منکر و ... که به ترتیب در برابر انذار به صورت‌های مختلف مانند ایمان، تعجب، تکذیب و ... واکنش نشان می‌دهند.

۳- اموری مانند کفر، استکبار، جهالت، قساوت قلب و ... مانع پذیرش انذار است.

۴- با توجه به آموزه‌های قرآنی در می‌یابیم که عاقبت عدم توجه به انذار در میان امت‌های پیشین به صورت بلاهای دنیوی و عقوبت‌های اخروی بوده در حالی که در امت پیامبر اسلام (ص) صرفاً به صورت عقوبت اخروی بوده است.

۱-۱-۶- مواد و روش انجام تحقیق

در پاسخ به سؤالات مذکور و نیز ارائه فرضیات و تهیه و تنظیم تمامی مطالب، از آیات قرآن بهره‌های فراوان برده ام و در مواردی - آن جا که نیاز بوده - به کلام معصومین خصوصاً حضرت علی(ع) استناد جسته ام و در تشریح و توضیح آیات، به شیوه تحلیل محتوی به کلام مفسران بزرگ شیعه و سنی ارجاع داده ام. بالطبع آن جا که استحکام و روشنی بیان دیده می‌شود از برکت همین‌هاست و هر جا که سستی و قصوری مشاهده می‌گردد از نویسنده است.

۱-۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری

بررسی موضوعی همه جانبه انذار در قرآن کریم نتایج علمی قابل توجهی دارد که در کارهای قبلی به این گستردگی و جامعیت دیده نشده است پس نگاه موضوع محورانه به انذار، کاری بدیع و شایسته پژوهش است.

۱-۲- تبیین مفاهیم

در این بخش علاوه بر بیان معنی لغوی و اصطلاحی انذار، جایگاه مقایسه ای آن با تبشیر روشن می‌گردد.

۱-۲-۱- انذار در لغت

انذار از ماده (نَذَرَ) گرفته شده است. واژه شناسان در مورد انذار معانی مختلفی را ذکر کرده‌اند از جمله صاحب اقرب الموارد از لغت شناسان بزرگ می‌گوید:

"انذار، مصدر باب إفعال از (نَذَرَ بِالشَّيْءِ نَذْراً) به معنای آگاه شدن به امری، از آن پرهیز کردن و خود را برای آن آماده ساختن است. بنابراین، انذار به این معنی است که فردی را نسبت به موضوعی آگاه سازی و او را از عواقب آن قبل از شروعش برحذر داری و او را در ابلاغ آن به دیگران بترسانی."^۱

ابن فارس از بزرگان لغت و ادب در ذیل ریشه (نَذَرَ) می‌نویسد:

"(نَذَرَ) بر تخویف یا تخووف از چیزی دلالت دارد و انذار به معنای گزارشی است که همراه تخویف و بیم دادن باشد. معنای تخویف در نذر^۲، نهفته است چرا که فرد نذر کننده می‌ترسد که برخلاف آن عمل نماید."^۳

بررسی کتب لغت نشان می‌دهد که لغت شناسان، "تخویف" را در اصل معنای انذار ذکر

کرده‌اند و اکثر آن‌ها از جمله راغب اصفهانی^۴، ابن منظور^۵، طریحی^۶ و... در تعریف آن گفته‌اند:

"انذار، ابلاغ و گزارشی است که همراه تخویف باشد."

۱- الخوری الشرتوتی، السعید، أقرب الموارد، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۳ق، ج ۲، ص ۱۲۸۷

۲- نذر به این معنی است که چیز غیر واجبی را بر خود به خاطر حدوث امری واجب سازی. (راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، راجعه و علق علیه: نجیب الماجدی، الطبعة الأولى، بیروت، المکتبه العصریة، ۱۴۲۷ق، ص ۵۰۷

۳- ابن فارس، ابوالحسین احمد، معجم مقاییس اللغة، تحقیق و ضبط: عبدالسلام محمد هارون، مکتب الإعلام الإسلامی، ۱۴۰۴ق، ج ۵، ص

۴۱۴

۴- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، پیشین، ص ۵۰۷

۵- ابن منظور افریقی، جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، دارالکتب العلمیة، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ص ۲۰۲

۶- طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، تحقیق: سید احمد حسینی، المکتبه المرتضویة، ۱۳۷۵ش، ج ۳، ص ۴۹۱

ولی بعضی چون زبیدی صاحب تاج العروس^۱، اصل انذار را اعلام و ابلاغ می‌داند ولی در ادامه، معنای تخویف را لحاظ می‌کند.

معنای تخویف در همه مشتقات (نَذَرَ) وجود دارد و به قول یکی از لغت شناسان معروف^۲، این ماده در اغلب موارد در این مفهوم به کار می‌رود مثلاً مفهوم تخویف در کلمه «نذیر» نهفته است چه این کلمه به گفته ابن اثیر^۳، به معنای کسی باشد که دانا و آگاه بوده و مردم را با علم خویش از خطرات دشمن آگاه ساخته و هشیار می‌کند و چه به قول زبیدی^۴ به معنای صدای کمان باشد که صید و شکار را می‌ترساند. پس بر اساس معانی ریشه (نَذَرَ) در کتب لغت، می‌توان نتیجه گرفت که اصل معنای انذار، تخویف و ترساندن است.

۱-۲-۲- انذار در اصطلاح

انذار در اصطلاح عبارت است از تهدید به عذاب خداوند سبحان، عذابی که از خشم و غضب الهی ناشی می‌شود نسبت به کسانی که خداوند و آیات او را تکذیب نموده و نافرمانی اش کرده‌اند و نیز به معنای آگاهی دادن و اعلان خطر کردن از سوء عاقبت و هلاکت شقاوت بار در قبال اعمال ناشایست و زشت است. بنابراین با وجود این می‌توان گفت: در انذار، عنصر آگاهی و هشدار نقش اصلی را ایفاء می‌کند چرا که تخویف و ترساندن صرف نه در شأن انبیاء است و نه به تنهایی فایده ای دارد پس انبیاء، بیان کننده وعده‌ها و وعیدهای غیر قابل تغییری می‌باشند که تحقق خواهد یافت و این آگاهی می‌تواند باعث نگرانی و ترس از سرانجام کار و در نتیجه ایمان به آن‌ها شود.

^۱- زبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقیق: عبد العظیم الطحاوی، دار الهدایة، ۱۳۹۴ق، ج ۱۴، ص ۲۰۰

^۲- فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر، دارالفکر للطباعة و النشر، بی تا، ج ۲، ص ۵۹۹

^۳- ابن الأثیر الجزری، ابوالسعادات مجد الدین مبارک بن محمد، النهایة فی غریب الحدیث و الأثر، دارالفکر، ۱۴۱۸ق، ج ۵، ص ۳۸

^۴- زبیدی، سید محمد مرتضی، پیشین، ج ۱۴، ص ۲۰۰